

2 Elke dag natuurlijk

De speelplaats van morgen is geen grijze, stenen vlakte. Je vindt er levende natuur (planten, bloemen, grote en kleine dieren), je voelt er de vier elementen. Mensen hebben nood aan natuur in hun leefomgeving. Dagelijks contact met de natuur, of zelfs enkel het *zicht op* groen, bevordert het welbevinden. Zeker in een stadsomgeving is groen op de speelplaats essentieel. Spelen en leren in contact met de natuur helpt kinderen opgroeien tot flexibele, veerkrachtige volwassenen, creatief in denken en handelen. Ze ontwikkelen - spelenderwijs - allerlei inzichten en vaardigheden die passen bij een meer duurzame samenleving.

Willen we onze kinderen opvoeden tot natuurbewuste mensen, dan moeten ze van kleins af kunnen genieten van een natuurlijke leefomgeving. Sporadische uitstapjes naar bos of park volstaan niet om verbondenheid met de natuur op te bouwen. Een groene speelplaats biedt soelaas. De seizoenen zijn er zichtbaar en tastbaar. De kinderen raken vertrouwd met de natuur en de biodiversiteit. In de moestuin of boomgaard leren ze dat we voor ons voedsel afhankelijk zijn van de natuur. Ze voelen zich verantwoordelijk voor de zelf gezaaide groenten, ze smullen fier van een lekkere oogst. De link met gezonde en duurzame voeding komt natuurlijk aan bod.

INFORMATIE

Weinig contact met natuur: enkele vaststellingen

- Kinderen spelen nu **vijftig procent minder buiten** dan twintig jaar geleden. In deze periode is ook de **angst** voor de natuur verdubbeld, met name bij stadskinderen.
- Kinderen hebben tegenwoordig veel minder buitenspeelkansen dan vroeger. Vaak worden zij met de auto naar school gebracht, terwijl kinderen vroeger met de fiets of te voet gingen en **onderweg** al heel wat kleine speelkansen benutten. Ook dit is een argument voor kwalitatieve buitenspeelruimte op school.
- Schoolkinderen met veel natuur in hun woonomgeving denken bij 'natuur' vooral aan dieren die ze uit eigen ervaring kennen, zoals hertjes, eekhoorns en spinnen. Kinderen uit woonwijken met weinig natuur noemen vaker tropische dieren zoals **leeuwen, olifanten en tijgers**, die ze van de televisie of uit de dierentuin kennen.
- De meest aangehaalde aanleiding om de speelplaats te vergroenen is de stedelijke, versteende omgeving waarin veel stadskinderen opgroeien. Met een groene, avontuurlijke speelplaats hopen scholen een antwoord te bieden op het gebrek aan (contact met) natuur en natuurlijke-avontuurlijke speelmogelijkheden in de **directe leefomgeving**.
- In zijn ophefmakende boek 'The last child in the forest' spreekt wetenschapsjournalist Richard Louv met pedagogen, milieuactivisten, ouders, kinderen, wetenschappers enz. in heel Amerika. Zijn onderzoek leidt tot de conclusie dat de babyboomers waarschijnlijk de laatste generatie zijn die in hun jeugd vrijelijk in het bos konden zwerven, het riviertje achter hun huis onderzoeken of op wilde landjes kampen bouwen. Richard Louv brengt het gebrek aan contact met de natuur bij de huidige online-generatie in verband met **verontrustende trends** als de groei van overgewicht, concentratiestoornissen of depressies bij kinderen. Hij introduceert het begrip **'natuurtekortstoornis'**.

Effecten van meer contact met de natuur

- Het Nederlandse Alterra onderzocht de effecten van een groene (her)inrichting van het schoolplein op de ontwikkeling, het welzijn en de natuurhouding van kinderen. Een groene herinrichting betekende doorgaans naast **meer 'gebruiksgroen'** ook meer variatie in speelmogelijkheden. Mede hierdoor kan het plein aantrekkelijker worden voor de kinderen. Als zij het aantrekkelijker vinden dan is er een positief effect op het sociale klimaat: kinderen zijn er aardiger voor elkaar en maken minder ruzie, op termijn ziet men ook een verbetering van het welzijn van de leerlingen. Maar als men het schoolspeelplein niet op een zorgvuldige en deskundige wijze vegroent, dan is er weinig of **zelfs een averechts effect**. Bijvoorbeeld als gewaardeerde speelmogelijkheden sneuvelen in het nieuwe plan, of als door bezuinigingen een deel van het plan niet kan worden uitgevoerd zoals de deelnemers hadden beoogd, of als zij hun eigen inbreng onvoldoende terugzien in het eindresultaat.
- Intense natuurervaringen in de jeugd liggen aan de basis van later natuurgericht gedrag, bijvoorbeeld in de vorm van voorkeur voor natuurgerichte recreatieactiviteiten of **'restoratief' natuurbezoek**.

- Het spel speelt ook een belangrijke rol bij het 'leren leven met de natuur': de seizoenen, de elementen, de rijkdom aan planten en dieren.
- Onderzoekers bevelen sterk aan om de groene speelplaats actiever te benutten binnen de lesprogramma's. Dit is belangrijk voor de natuurhouding van kinderen en hun band met de natuur.
- Alleen al de aanwezigheid van groene elementen versterkt de affectieve verbondenheid van leerlingen met de natuur. Het ruimtelijk en didactisch gebruik ervan maken dit effect nog sterker. Speelgroen en gebruiksgroen hebben meer effect dan **'decorgroen'**, waar de leerlingen niet mogen komen.
- De maatschappij van de toekomst heeft volwassenen nodig die flexibel, veerkrachtig en creatief zijn in denken en handelen. Laat dat nou precies een aantal veel beschreven effecten zijn van natuurrijk spelen en leren. Daarnaast ontwikkelen kinderen die geregeld in een natuurrijke omgeving zijn, spelenderwijs allerlei inzichten en vaardigheden die passen bij een **meer duurzame samenleving**. Dat juffen en meesters zich hier ook heel goed bij voelen, is dan mooi meegenomen.
- Scholen leggen in hun onderwijsvisie heel verschillende accenten, afhankelijk van het type onderwijs en hun ideeën over de ontwikkeling van kinderen. Als het gaat over het gebruik van een groen schoolplein leggen sommigen de nadruk op natuuronderwijs, zorg voor de natuur of op spelontwikkeling. Anderen beginnen bij de vraag: zijn er bij ons gedrags- of leerproblemen die we **buiten beter kunnen tackelen** dan binnen, in de klas?

Biodiversiteit verhogen

- Inheemse plantensoorten die geschikt zijn voor de omstandigheden (bodemsomstandigheden, nat of droog, intens of minder bespeeld, .e.d.) trekken een verscheidenheid aan insecten en andere dieren aan. Zo leven er ongeveer **250 insectensoorten** op inheemse eik, wilg of berk. Met *plataan* en *paardekastanje* (uitheemse soorten) zijn minder dan vijf insectensoorten geassocieerd.

- De *mus*, ooit een van onze meest voorkomende vogels, zit vandaag in de problemen. De afgelopen jaren is maar liefst 30% van de *mussen* in Vlaanderen verdwenen. Natuurlijke hagen (*veldesdoorn*, *liguster*, *meidoorn*, .enz.) in plaats van afsluitingen of hekwerk geven **beschutting** aan heel wat diersoorten, waaronder mussen. Ook klimplanten langs een kale gevel geven dit effect.
- In een verstedelijkte omgeving hebben veel planten- en diersoorten het erg moeilijk om te overleven en zich voort te planten. Om een goede verbinding te krijgen voor mobiele plant- en diersoorten, mogen kleine en grote groengebieden als **'stapstenen'** maximum 400 meter uit elkaar liggen. Groene speelplaatsen kunnen zeker als stapstenen fungeren en zo bijdragen tot het behoud en de verspreiding van heel wat soorten.
- Groen is een essentieel onderdeel van de buitenruimte op school. Krijgt de natuur een kans op de site? Voor een inspirerende leeromgeving zijn groen en de educatieve aspecten ervan belangrijk. In de duurzaamheidsmeter krijgt het criterium 'natuurlijk milieu' een gewichtsfactor van 13%.

INRICHTING EN BEHEER

- Kies voornamelijk inheemse plantensoorten die geschikt zijn voor de lokale omstandigheden (bodemsomstandigheden, nat of droog, intens of minder bespeeld, .e.d.).

- Welke soorten inheems zijn op **een bepaalde plaats in Vlaanderen**, vind je in de Plantengids 'Plant van Hier' en 'Bomenwijzer'.
- Draag zorg voor de bomen en struiken die er al staan. **Behoed de wortelzone** van de bomen voor graafwerk en grondverzet.
- Bescherm nieuw aangeplante bomen en struiken met stevige palen en planten om hen groeikansen te bieden. Zeker de eerste jaren moet de jonge aanplant goed beschermd worden, willen we dat het overleeft. Bescherm zones met bloemen en kruidachtigen met palen en touw.
- Werk met een specialist voor het ontwerp van een nieuwe speelplaats. Niet elke (tuin)architect is competent in zowel onderhoudsvriendelijke en inheemse beplanting, als in spelen en participatief ontwerpen.
- Kies voor een inrichting die vlinders, bijen en vogels ook leuk vinden. Dit kan meteen ook gekoppeld worden aan lesactiviteiten en eindtermen.
- In het algemeen verdienen inheemse plantensoorten de voorkeur, zeker wat bomen en struiken betreft. In heel stedelijke omgevingen kan het criterium *inheems* ondergeschikt zijn aan **andere criteria**:
 - soorten die zich goed handhaven (maar niet woekeren);
 - soorten die zich goed lenen tot het gewenste gebruik;
 - waardplanten of drachtplanten (zijn voor bepaalde diersoorten onontbeerlijk voor voedsel, bescherming, voortplanting).
- Door het veelvuldig bespelen van heuvels veroorzaken kinderen **kinderosie**: hellingen eroderen, paadjes worden uitgesleten. Heuvels worden het best met minerale bodem (lemig zand) opgebouwd. Dikwijls wordt onder in de heuvel steenpuin (opbraakwerken van de verharde speelplaats) gebruikt. Bij erosie loop je dan wel het gevaar dat dit steenpuin aan de oppervlakte komt. Horizontale boomstammen op steile hellingen kunnen de erosie enigszins verminderen (ze vormen traptreden en houden grond op). Ook een dichte kruidachtige vegetatie helpt. Die vegetatie heeft maar kans op slagen als ze beschermd wordt, bijvoorbeeld door een omheining uit paaltjes en een dik touw. De omheining hoeft niet hoog te zijn, eerder als signaal en om afspraken met de kinderen te vergemakkelijken. Inheemse kruidachtigen (veldbloemenmengsels) inzaaien heeft enkel zin als de zones beschermd worden tegen betreding.
- Heel wat MOS-scholen hebben ervaring met het houden van dieren, **vooral kippen**. Dagelijks contact met dieren blijkt een grote toegevoegde waarde te hebben voor leerlingen met bepaalde beperkingen. BUSO-school Sint-Jozef (Antwerpen) voert in 2015 haar Pimp-je-Speelplaats-project uit, waarin dieren een belangrijke plaats innemen: kippen, insecten, zelfs enkele dwerggeitjes en een duiventoren voor pauwstaartjes. Aandachtspunten zijn diervriendelijkheid en stress voor de dieren vermijden.
- Wil je een comfortabele en prettige leef- en leeromgeving voor leerlingen en leerkrachten, ga dan zoveel mogelijk storende elementen tegen: te koud, te warm, lawaai, ook aandacht voor veiligheid en integrale toegankelijkheid (bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar voor iedereen).

SCHOOLVOORBEELDEN

- In de **Heemtuin** Hertog Karel (Wilsele-Putkapel) krijgen de kinderen dagelijks de kans op ervaringen in de natuur: in bomen klimmen, waterleven observeren in de vijver, vlinders en andere insecten bestuderen in de bloemenweide, het fruit zien rijpen in de boomgaard
 - Geef elk kind een bloembol (meerjarige tulpen of dergelijke, wel opletten met narcissen bij kleuters wegens giftigheid) of enkele (zonnebloem)zaden. Plant of zaai op het geschikte ogenblik en enkele maanden later staat de hele speelplaatsomgeving in bloei!
 - Compost en wilde bloemenzaadmengsels kun je kneden tot **'zaadbommen'** waarmee saaie restgronden, bermten of eentonig gras in een onverwachte bloemenpracht veranderen. Leuk als activiteit met kleine kinderen, vooral het uitgooien van de zaadbommen...

- Door enkele betontegels uit de speelplaats te halen, kun je spelen met patronen, lijnen, vlakken en punten van grijs en groen. Kleine stukjes *Sedum*blad gaan heel gemakkelijk vanzelf groeien. Creëer **voegengroen** door grote voegen tussen de betontegels te laten, waarin mossen, grassen en allerlei vetplantjes kunnen groeien.
- Bij gebrek aan buitenruimte maakte de Steinerschool twee dakspeelplaatsen met grote plantenbakken.
- Op kleine speelplaatsen kan **'miniatuurgroen'**: een groen dakje op de fietsenstalling of een afdak, een **'tafeltuin'** enz.

